

M E S T N O

G L E D A L I Š Č E

V K R A N J U

Gledališki list

SEZONA

1945 - 1946

1

K A R E L Č A P E K :

BELA BOLEZEN

Cena din 2.—

Spomnimo se jih!

V preteklih štirih letih vojne groze je v borbi za svobodo padlo več igralcev nekdanjih kranjskih gledaliških odrov. Akt pietete do teh mrtvih, požrtvovalnih sodelavcev nam narekuje, da se jih s hvaležnostjo spomnimo kot junakov, ki so žrtvovali življenje za boljšo bodočnost svojega naroda. Hvala njihovem delu, njihovem spominu večna slava!

57/1945/46

OBREON LOMBARČIČA - KRAJNJ
STUČINSKI ODDDELEK

D 190300480

GLEDALIŠKI LIST

MESTNEGA GLEDALIŠČA V KRANJU

1945—1946 ★ ŠTEV. 1

Karel Čapek:

Bela bolezen

Premijera 22. sept. 1945

UVODNA BESEDA

Mestno gledališče Kranj stopa danes prvič po štirih letih pred javnost v svobodi, a ne več razcepljeno in razkrojeno, ampak enotno: združili so se vsi trije nekdanji odri — Prosvetni oder, oder Narodne čitalnice in Cankarjev oder.

To združitev je rodila težnja, da lepa gledališka umetnost v Kranju zajame čim širši krog prijateljev, dobrih in požrtvovalnih sodelavcev med vsemi sloji prebivalstva brez razlike poklicnega udejstvovanja in hvaležnih obiskovalcev predstav mesta, iz okolice in podeželja; rodilo jo je prepričanje, da je le v enotnosti in skupnosti tista ustvarjalna sila, ki bo sposobna dvigniti raven podajanja gledališke umetnosti na združenem odru in s tem zadovoljiti želje obiskovalcev v čim večji meri.

Naloga gledališča bo: služiti lepoti in resnici, gojiti lepo slovensko besedo in kazati podobo naroda v vseh njegovih težnjah: v veselju in žalosti, v sreči in trpljenju, uspehih in neuspehih, zmagah in porazih; kazati mu pot navzgor, izvabljati iz njega plemenita čustva ter bogatiti njegovo srčno kulturo, skratka: vzgajati in izobraževati.

To svojo vzvišeno nalogo bo pa moglo uspešno vršiti le ob vsestranski podpori vse javnosti, zlasti pa pričakuje polnega razumevanja tistih, ki imajo veselje in čutijo v sebi sposobnost za lepo odrsko umetnost, pa vabi: „Vsi, ki ste dobre volje, pridite in primite za delo!“ Ostalo občinstvo bo s številnim obiskom predstav nagrajal nesebično delo igralske družine Mestnega gledališča in tega na ta način najboljše podprlo v njegovih prizadevanjih.

Na sporedu bodo le kvalitetna dela domačih in tujih avtorjev, ki bodo pomagala graditi in oblikovati socialno razgibanega in narodnostno zavednega človeka brez vsake prenapetosti, človeka, vrednega novega časa.

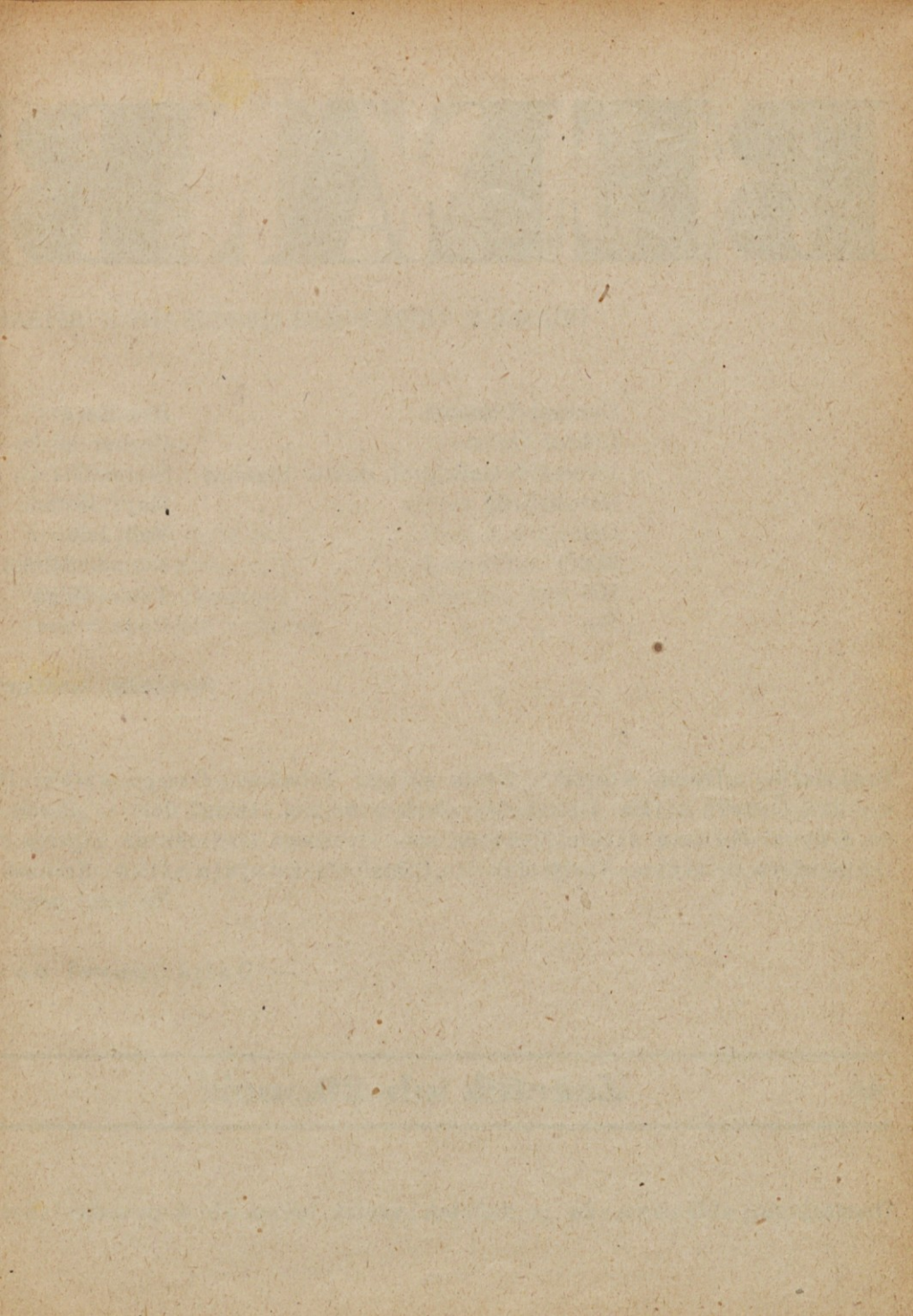
Ko Mestno gledališče začanja prvič kot enota svojo sezono, pozdravlja prijatelje-sodelavce, obiskovalce predstav in podpiratelje v upanju in želji, da bi njegova prizadevanja in delo kronali v vsakem oziru čim lepši uspehi.

† KAREL ČAPEK

Petindvajsetega decembra 1937. leta, ravno na božični dan, je nena doma umrl češki pisatelj Karel Čapek, ki je spadal med najvidnejše osebnosti povojnega češkega javnega življenja. Njegovo delo je bilo tesno povezano z Masarykovim in Beneševim političnim delovanjem; čeprav se sam ni nikoli neposredno umešaval v politiko, je v mnogih svojih delih propovedoval isto demokracijo in isti humanizem, ki sta ga skušala uveljaviti Masaryk in Beneš v političnem življenju, prvi kot filozof in državnik, drugi kot politični znanstvenik in praktični filozof.

Leta 1937. proti poletju so se začela usodno majati tla češkoslovaške republike, toda nihče ni mislil, da bodo nekega dne doživeli monakovski diktat. Tik pred proslavo dvajsetletnice je Masarykova republika, zgrajena na demokraciji in humanizmu, čez noč spremenila svoje obličje in to tako močno, da je bil vsaj na zunaj njen tedanji politični obraz sto odstotno nasproten prejšnjemu. V takih okoliščinah se zdi Čapkova smrt kot nekaj usodnega, nekaj, kar so dogodki skoraj izzvali in izsilili, kajti njegovo javno delovanje, v kolikor je bilo širšega in ne zgolj umetniškega značaja, je bilo tako tesno povezano z ideološkimi osnovami Masarykove in Beneševe republike, da je marsikoga mučila radovednost, kakšno pot bo hodil v novih razmerah Karel Čapek. Zdelo se je že, da ga bodo nasprotni tabori pogoltnili, saj se je na mnogih straneh čutilo, kako dero in vro proti njemu. Njegova beseda, prej tako glasna in upoštevana, je skoraj umolknila, ali pa se je skrila za anonimnost, da ne bo po nepotrebnem motila in izzivala tistih, ki so že več let prežali nanj, čeprav jih pod prejšnjimi, Čapku naklonjenimi razmerami niso poslušali.

Veliko samopremagovanja in globokega trpljenja so zahtevale nove razmere od njega. Dobro leto prej je umrl T. G. Masaryk, Beneš je šel v izgnanstvo, njega pa je komaj osemindesetletnega poklicala smrt. Avtor „Pogovorov z Masarykom“ je sledil idejnemu sotvorcu ene svojih najboljših knjig. Smrt ga je odrešila dušnega trpljenja, ki ga je čakalo, če bi še živel. Odpor njegovih lastnih reakcionarjev rojakov, izvirajoč iz politične strasti, je rastel in se ni ustavil niti ob njegovi rakvi. Pri oceni njegovega literarnega dela so ga skušali oblatiti, pozabljajoč, da je bil ravno Karel Čapek tisti, ki je kot sodobni češki pisatelj pridobil češki literaturi daleč po svetu največ pozornosti in priznanja. Še pred smrtjo je moral doživeti, da so mu prepovedali dramo za film „Belo bolezen“, ki je slavila velikanske trijumfe doma in v tujini in ki jo je avtor napisal iz globoke ljubezni in zaskrbljenosti do svoje domovine. Tudi pri nas je vprizarjanje tega njegovega dela prekinil in onemogočil zunanjepolitični pritisk. Pravtako je tudi poslednja njegova drama, slavošpev domovinski in materinski ljubezni, „Mati“, izginila iz repertoarja domačih in tujih gledališč. Kot poslednje njegovo delo je tako postalo labudji spev njegove svojevrstne dramatike.

BELA BOLEZEN

DRAMA V TREH DELIH (13 SLIKAH) — SPISAL KAREL ČAPEK — POSLOVENIL FRAN ALBRECHT

General-Diktator	Reš Nace	Prvi asistent	Lesjak Tone
Doktor Galen	Cegnar Mirko	Drugi asistent	Premru Ado
Dvorni svetnik prof. doktor Sigelius	Štuhec Marko	Časnikar	Mlakar Vilko
Baron Krüg	Mayr Metod	Pobočnik	Fras Marjan
Oče	Vajt Jela	Anetta, generalova hči	Hlebcè Angelca
Mati	Kocmur Minka	Mladi baron Krüg	Leskovšek Franci
Hči	Tome Milka	Minister za propagando	Klavora Ado
Sin	Rode Stane	Prvi, drugi, tretji gobavec	* * *

Strežniki, časnikarji, spremstvo, množica.

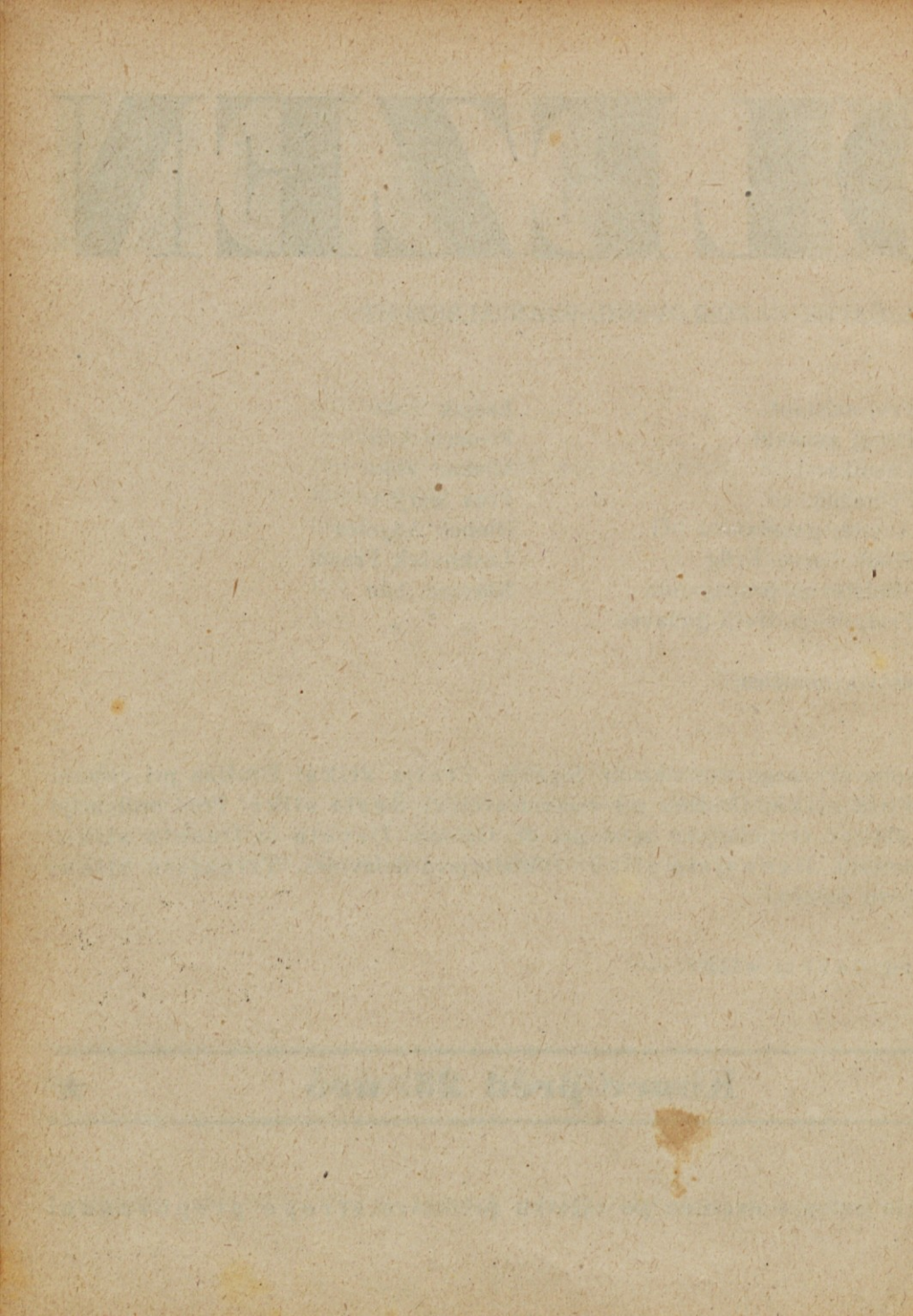
Prvi del — „Dvorni svetnik“. Prva slika: V bolnici. Druga slika: Delovna soba dvornega svetnika dr. Sigelija. Tretja slika: Družina pri večerni svetilki. Četrta slika: Diktatorjev obisk v bolnici. Drugi del — „Baron Krüg“. Peta slika: Družina pri večerni svetilki. Šesta slika: Pred ordinacijo dr. Galena. Sedma slika: Delovna soba dvornega svetnika dr. Sigelija. Osmo slika: Ordinacijska soba pri dr. Galenu. Deveta in Deseta slika: Diktatorjeva delavnica. Tretji del — „Diktator“. Enajsta slika: Kabinet pri Diktatorju. Dvanajsta slika: Diktatorjeva delavnica. Trinajsta slika: Na cesti pred Diktatorjevo palačo.

— Daljši pavzi po šesti in deseti sliki —

★ Začetek ob 20. uri

★ Konec pred 23. uro ★

Opozarjamo občinstvo, da je začetek vselej točno ob napovedani uri in da je vstop v dvorano po začetku predstave strogo prepovedan!

Čapkova dramatika nosi na sebi pečat neke splošnosti in mednarodnosti. Zato je v večji meri razumljiva in domača povsod, kamor pride, saj se je skušala otresti vsega domačega, nacionalnega, lokalnega in folklornega. Nedostajanje vsakršne določne nacionalnosti se je razen njegove prve komedije „Ropar“ v nekaterih njegovih dramah še posebno povečala. Kljub temu, da je v malem narodu, v „Beli bolezni“ mislil na svojo domovino in v državi Diktatorja na njeno določeno nasprotnico, je drama vendar le tako splošna, da je v osnovi borba dveh principov: imperializma in pacifizma. Zato sta glavni osebi Diktator in dr. Galen bolj shemi dveh različnih svetovnonazorskih principov kakor pa resnično živa človeka, čeprav stopa zaradi nekaterih primerov iz pravkar odmrlega političnega življenja oseba Diktatorja neposredno in živo pred oči. Tudi drama „R. U. R.“, s katero je dosegel največje in to svetovne uspehe, je že zgrajena podobno in je kakor „Bela bolezen“, utopiistična drama. Podobno so zgrajene tudi njegove poznejše drame „Stvar Makropolus“, „Iz življenja žuželk“ in „Adam Stvaritelj“. Tako so vsa njegova dramatska dela ideološke drame, dela, v katerih ne gre toliko za kakšno subjektivno človeško osebno usodo ali posameznika, temveč predvsem za pravilnost ali nepravilnost tega ali onega principa. Osnovni tendenci vseh njegovih dramatisiranih principov pa sta vsekakor humanizem in demokracija. Življenju najbližja in umetniško najbolj neposredna so njegova dramska dela: komedija „Ropar“, „Bela“ bolezen“ in „Mati“. Zlasti poslednji dve bosta prav gotovo preživelii svojega avtorja, tako v literaturi kot v gledališču, dokler bodo matere zaradi imperialističnih kakor tudi državljanskih vojn trpele zase, za svoje otroke in za svojo domovino in dokler se bosta morali zaradi nasprotstev v človeški družbi v njih srcih med seboj boriti materinska ljubezen do otrok in ljubezen do domovine.

Iz gledališke pisarne

Naše gledališče pripravlja za prihodnje dni poznano Cankarjevo dramo iz učiteljskega življenja „Hlapci“ s Klavoro, Fugino, Erženom, Rojino, Vajtom in Klemenčič-Colnarjevo v glavnih ulogah.

Z namenom, da vzgojimo za delo na odru čim več naše nadarjene mladine in jo pritegnemo k temu delu, nameravamo tako v tem, kakor tudi v bodočih delih zasedati razne vloge dvojno, kar bo imelo nedvomno tudi za občinstvo veliko vrednost in privlačnost.

Hkrati s „Hlapci“ vadimo „Neopravičeno uro“, ljubko komedijo iz življenja mlade sedmošolke, ki jo sredi šolskega dela preseneti in vso prevzame ljubezen in jo potegne iz tesnega šolskega ozračja s seboj v veliko življenje. V glavnih ulogah nastopata Sonja Hlebševa in Beno Dežman.

Ponovno vabimo brez razlike vse one, ki imajo veselje in sposobnost k sodelovanju, posebno je dobrodošla mladina. Prijave se sprejemajo vsak večer od 20. ure dalje v Gledališču.

Bela bolezen

Prvo pobudo za to igro mi je dala pred leti opazka nekega prijatelja-zdravnika: doktor, ki izumi nove žarke za uničevanje malignih tvorov, najde v njih žarke smrti; z njihovo pomočjo postane samodržec in neblagi odrešenik sveta. Iz te opazke mi je dozorela predstava zdravnika, ki ima na svoj način v rokah usodo človeštva. Toda v naših časih je toliko ljudi, ki imajo ali hočejo imeti v rokah usodo narodov ali človeštva, da bi me ne bilo nikoli premamilo pomnožiti njihovo število še za en eksemplar, če ne bi bilo druge in najnujnejše pobude za to: to je naša doba sama.

Eden izmed značilnih pojavov v povojnem človeštvu je odstop od tega, čemur se tu in tam skoraj z nekim omalovaževanjem pravi humanost. Beseda, v katero je zajeto spoštovanje do življenja in do človeških pravic, ljubezen do svobode in miru, napor za resnico in pravičnost in za druge moralne zahteve, ki so se v duhu evropske tradicije do današnjega dne smatrale za smisel človeškega razvoja. Kakor znano je v nekaterih zemljah in narodih zavladal docela drugačen duh. Duh politične avtoritete se je v današnjem stanju sveta oblastiteljno spopadel z evropsko tradicijo moralne in demokratične humanosti. Ta spopad se leto za letom bolj grozeče razvija v mednarodnih dogodkih, hkrati pa je tudi notranje vprašanje slehernega naroda. Na zunaj se najjasneje kaže kot kronična vojna napetost v Evropi in kot stopnjujoča se volja do nasilnega in morilskega reševanja političnih vprašanj.

Gotovo, današnji svetovni konflikt lahko opredeliš tudi z gospodarskimi in socialnimi pojmi in ga lahko razlagaš tudi z biološkim terminom boja za življenje; toda njegova najbolj dramatična podoba je spopad dveh velikih nasprotujočih si idealov. Na eni strani moralni ideal vsečloveške humanosti, demokratične svobode, svetovnega miru in spoštovanja do slednjega človeškega življenja in prava. Na drugi strani dinamični protihumanitarni ideal moči, nadvlade in narodne ekspanzije, za katero je nasilje dobrodošlo sredstvo, človeško življenje pa samo orodje. V dandanes običajnih izrazih je to konflikt idealov demokracije z ideali neomajene slavohlepne diktature. In prav ta konflikt je bil s svojo tragično aktualnostjo pobuda za nastanek „Bele bolezni“.

Namesto fingirane „bele bolezni“ bi šlo lahko tudi za raka ali za kakšno drugo bolezen, toda avtor je skušal posamezne motive in vso lokalizacijo svoje igre prenesti kolikor mogoče v fiktivno sfero, da ne

bi bilo treba misliti ne na resnično bolezen ne na resnične države ali režime. Mimo tega je čutil to bolezen do neke meje simbolično, kot znak globokega razvrata v beli rasi. Taka epidemija spada k današnjemu človeku kakor nalika nalezljivim boleznim v srednjem veku. Avtor je vso dramatično situacijo svojega konflikta namenoma osredotočil okrog motiva smrtonosne epidemije, kajti bolan in ubog človek je nujen in tipičen predmet za humanost. Njegova odvisnost od človekoljubnega moralnega reda je najgloblja. Dva svetovna nazora se tu spopadeta tako rekoč nad bolniško posteljo in v njunem konfliktu se odločuje o življenju in smrti bolnega človeštva. Predstavnik volje do moči se na svoji poti ne pusti zadržati po sočutju s človeško boleznijo in grozo; tisti ki se spopade z njim v imenu humanosti in v imenu spoštovanja do življenja, odreka pomoč trpečim, ker sam usodno prevzema neizprosno moralo boja. In če bo treba ta boj nekoč izbojevati, se bodo ljudje v imenu miru in humanosti pobijali in žrtvovali v hehatombah. V svetu vojne mora biti Mir sam trd in neomajen bojevnik. Nasprotno pa postane tudi predstavnik sile in moči eden izmed tistih, ki vpijejo po človeški pomoči, kajti tudi čez njega se brezčutno vali nezadržna mašinerija masakra, ki jo je pognal v tek. Ravno v tem je avtor videl breznažno težo svetovnega konflikta, ki ga preživljamo. V njem se ne srečavajo tako preprosto črno z belim, zlo z dobrim in brezpravnost s pravico; na obeh straneh se bijejo v njem velike vrednote z nepomirljivo doslednostjo. Ogroženo pa je v tem sporu vse dobro in pravično in slednje človeško življenje. In oba predstavnika nasprotnih hotenj naposled brezbrizno pogazi do smrti množica brez veličine in sočutja. Poglej človeštvo, ki ga je humanost hotela ohraniti, poglej množice, ki jih je volja do moči hotela povesti k veličini in slavi! Tukaj ima svoje „vse ljudi“, doktor Galen, tukaj imate svoj narod, Maršal! Nedvomno pa je samo eno: da bo zanje drago in bolešno plačal človek. Naj se vojna, ki se z njenim hrumenjem zaključuje Bela bolezen, konča kakor koli, gotovo je, da je ostal Človek neodrešen v svojem trpljenju.

Avtor si je na jasnem, da ta neizogibni tragični zaključek ni razrešitev; toda če gre za resničen proces, ki se odigrava v našem času in prostoru med resničnimi človeškimi močmi, potem ga ne moremo razrešiti z besedami, temveč moramo njegov razplet prepustiti zgodovini. Nemara lahko upamo tudi v bodoče ljudi, kakor zgodovinske konflikte, katerih končni uspeh je negotov in v katerih sta poštena in razumna mlada dva v zaključku igre, toda končna razrešitev ostaja politični in duhovni zgodovini, v kateri ne sodelujemo samo kot gledalci, temveč kot bojevnik, ki morajo vedeti, na kateri strani svetovnega dramatičnega konflikta ležita vsa pravica in vse življenje majhnega naroda.

Iz gorenjskih odrov . . .

Po neusmiljeni in trpki vojni vihri, ki je zajela z vso grozoto tudi naše podeželske odre in njih delavce, se počasi poraja na njih novo življenje. Drug za drugim vstajajo iz razvalin.

Prednjač Tržič z dvema uprizoritvama in sicer: „Stilmondskega župana“ in Cankarjevega „Pohujšanja v dolini Šentflorjanski“. Obe deli sta želi v prekrasni gledališki dvorani, na moderno opremljenem odru zaslužen uspeh.

Ob priliki partizanskega dne 5. avgusta 1945 so v Kropi na prostem uprizorili prvo dejanje Kreftove „Velike puntarije“, kar je bil za Kropo nedvomno velik in časten dogodek. Upamo, da bomo imeli kmalu priliko videti delo v celotni podobi.

Na Jesenicah so ob priliki festivala „Gorenjska v svobodi“ uprizorili prav tako na prostem z velikim uspehom tudi ostalim našim odrom že dobro poznano in ponovno igrano Klinarjevo dramo iz delavskega življenja „Plavž“.

Vse naše podeželske odre uljudno naprošamo, naj nam pošiljajo obvestila o svojem delu, uprizoritvah in načrtih, kar bomo rade volje priobčevali v našem Gledališkem listu, ki bo izhajal ob vsaki premijeri v Kranju. Poročila naj bodo kratka in izčrpna.

UTRINKI

Jaz verujem v neumrljivost gledališča. Gledališče je najlepše zakotje za vse, ki so svoja otroška leta potajno vtaknili v žep in so z njimi ušli, da se bodo do konca svojega življenja igrali. (Maks Reinhardt)

*

Ce je katera umetnost bolje od vseh drugih izkazala čast socialni veri, je to gledališče. (Gemier)

*

Igralec je podobar in podoba obenem; to je človek, ki stoji na skrajni meji resničnosti in sanj in ki stoji z obema nogama v obeh kraljestvih. (Reinhardt)

*

Pravijo, da je igralska umetnost edina, ki umira s svojim stvarnikom. Iskreno povedana beseda, duhovit nasme, premišljena gesta se vtelesijo v človeku, ki so ga oblažili, in je torej tudi v igralski umetnosti kos nesmrtnosti.

*

Igralska umetnost ima neposredno moči, ki učinkujejo na dušo zdravilno. Iz tega sledi, da ima tudi moči, ki učinkujejo razdiralno. Zavedajmo se tega in ravnajmo se po tem.

Kaj v gledališču ni lepo . . .

Zamujati predstave, med izvajanjem siliti na svoje mesto, kjer morajo točni obiskovalci vstajati in delati zamudniku prostor, med izvajanjem se pogovarjati ali ozirati se okoli sebe, da ne govorimo o pretiranem pokašljevanju, kihanju in zdehanju ali celo smrčanju, pošumevati s papirnatimi vrečicami za bonbone, s klobukom na glavi prihajati v dvorano, damam s klobuki sedeti v parterju in zakrivati drugim pogled na oder, po predstavi, še preden je padel zastor ali končal orkester, zbežati iz dvorane, po predstavi se gnesti pri garderobi, v kritiki o predstavi biti nepošten in pristranski.